

Wespen en vlinders

Het is het jaar van de wesp. Nederland kent meer dan 5000 soorten wespen. Een uitgelezen moment om eens een kijkje te nemen in de wereld van de wespen en de relatie met vlinders. Een bijzondere wereld die zich voor velen verborgen afspeelt.

Het overgrote deel van die 5000 soorten wespen betreft sluipwespen, waarvan flink wat soorten parasiteren op vlindereitjes, rupsen of vlinderpoppen. Alle sluipwespen gebruiken een legboor om hun ei in of op hun slachtoffer te leggen.

Tekst en foto's: Pieter van Breugel

Onder de wespen komt een relatief kleine groep voor, die we plooiwespjes noemen. Als ze niet vliegen liggen hun voorvleugels in de lengte dubbelgevouwen op hun rug, waardoor die vleugels heel smal lijken. De vrouwtjes van deze wespsoorten hebben een angel, waar alleen nog gif doorheen kan. Het was evolutionair gezien hun legboor, maar ze hebben een aparte opening gekregen, waar een naar verhouding groot ei doorheen kan. Mannelijke wespen hebben dus nooit een angel.

Plooiwespjes vormen slechts een kleine familie (*Vespidae*) van bijna 60 soorten. Zo'n 15-tal soorten uit deze familie leeft sociaal met een koningin, werksters en mannelijke individuen. Hiervan overleven alleen koninginnen die gepaard hebben en in het voorjaar een nieuw volk beginnen. Een paar soorten bezorgen ons weleens overlast wat er helaas toe geleid heeft, dat het woord 'wespen' bij de meeste mensen veel negatieve associaties oproept. Dat beeld willen diverse organisaties dit jaar een beetje verbeteren. Reden waarom 2024 is

uitgeroepen tot het "Jaar van de wesp". De werksters van de sociale wespen zoeken in hun omgeving naar andere insecten of spinnen (en soms barbequevlees) om de larven in het nest mee te voeden. Soms zijn rupsen of vlinders daarvan het slachtoffer.

Solitaire plooiwespjes

De meeste soorten plooiwespjes leven solitair. Omdat ze vaak met vochtige leem in de weer zijn staan ze ook bekend onder de verzamelnaam 'leemwespen' of 'metselwespen' (*Eumeninae*). Solitair wil in dit geval zeggen dat elk vrouwelijk exemplaar eerst een nestplaats uitkiest of zelf maakt en vervolgens op zoek gaat naar geschikte prooidieren om die met het gif uit haar angel te verlammen en daarna mee te nemen naar haar nest. Dat bestaat gewoonlijk uit een kleine ruimte waarin de wesp al een ei heeft gelegd of heeft opgehangen. Zo'n ruimte noemen we een broedcel welke kan bestaan uit een afgebakend stukje in een holle stengel of uit een met de kaken uitgeholde ruimte in een steile wand of in de bodem. In een klein aantal gevallen wordt een lemen tonnetje gemaakt om verlamde prooidieren in onder te brengen.

Die prooidieren dienen als larvenvoedsel. Als er voldoende van zijn binnengebracht wordt de broed-

Met een rups van een zwarte haakpalpmot vliegt deze *Ancistrocerus nigricornis* naar haar nestgang in een rietstengel.

cel afgesloten met leem. Alles wat daarbinnen dan gebeurt moet ertoe leiden dat meestal een jaar later een nieuw exemplaar van die wespsoort tevoorschijn komt.

Ongeveer 5 dagen nadat de bevoorrading van een broedcel is voltooid, komt uit het ei een larve die aan het nog steeds verse voedsel begint. Na twee weken is de larve volgroeid en het eten op. Dan spint ze een ijle cocon waarbinnen ze verandert in een rustlarve. Ze heeft zich dan van haar ontlasting ontdaan en ligt in verstarde houding op haar rug. De meeste soorten overwinteren in dit stadium om het jaar erna, tegen de tijd dat hun prooidieren in voldoende mate te vinden zijn, te verpoppen en als nieuwe generatie tevoorschijn te komen.

Muurwespen

In Nederland komen tot nu toe 12 soorten plooiwespjes voor waaraan de naam 'muurwesp' (genus *Ancistrocerus*) is toebedeeld. Oorspronkelijk nestelen de meeste van deze soorten in vraatgangen van kevers of houtwespen in door de zon beschenen dood hout. Maar enkele soorten maken hun broedcellen van leem vastgeplakt tegen een muur, wat waarschijnlijk hun verzamelnaam heeft opgeleverd. Tegenwoordig profiteren ze van (goede) bijenhoeven en nestelen ze in glad geboorde gangen in hout of in bamboestukjes. Ook rieten kappen zijn gewild.

Vrijwel alle soorten zijn zeldzaam tot zeer zeldzaam. Ze hebben tot nu toe, op één na, uitsluitend een wetenschappelijke naam. *Ancistrocerus parietum* heet de 'gewone muurwesp'. Alle muurwespen zijn buitengewoon lastig van elkaar te onderscheiden, wat de reden is waarom Waarneming.nl heel weinig

Tijdens het nachtvlinderen vindt er regelmatig bijvangst plaats. Wespen, kevers, haften en meer. Omdat deze toch al in de val zitten en zich daarom makkelijk laten tellen, is het zonde om niks met deze gegevens te doen. Daarom is het nu ook mogelijk om deze soorten te tellen in het nachtvlindermeetnet. Niet verplicht, maar wel heel waardevol!

Meer informatie over het meetnet nachtvlinders: www.vlinderstichting.nl/meetnetten/meetnet-nachtvlinders

bevestigde (gevalideerde) meldingen kent. Foto's geven zelden de doorslag. Slechts enkele (amateur) specialisten kunnen gevangen exemplaren van een juiste naam voorzien.

Als larvenvoedsel verlammen deze wespen rupsen van (kleine) nachtvlinders, hoewel soms ook de larven van bladkevers of bladwespen in aanmerking komen. Hieronder wordt een van deze muurwespen voorgesteld, omdat de leefwijze door de auteur van dit artikel kon worden gevolgd.

Ancistrocerus nigricornis

Van de muurwespen is dit de enige soort waarvan de vrouwtjes, na gepaard te hebben, overwinteren. Ze zijn niet zelden al vanaf begin maart actief. Er komen twee generaties na elkaar voor. Het is een soort die in heel ons land te vinden is en het kennelijk behoorlijk goed doet.

De lichaamslengte bedraagt maximaal 13 mm. Bestaande gangen met een diameter van ongeveer 5 mm hebben de voorkeur. Ze begint met het optrekken van een leemwandje door steeds met bolletjes leem aan te komen vliegen. Daarna hangt ze een

Een Franse veldwesp is een sociale plooiwesp, hier met een deel van een rups van de sint-jacobsvlinder als larvenvoedsel.

Een schoorsteenwespje landt met een keverlarve op haar leemslurkje.

Twee broedcellen van *Ancistrocerus nigricornis* volgepropt met rupsen van de zwarte haakpalpmot.

Een larve van *Ancistrocerus nigricornis* doet zich te goed aan een rupsje.

eitje met een heel dunne en korte draad aan het plafond. Is de broedcel met prooidieren gevuld, dan wordt die met een leemwandje afgesloten, dat dan meteen als achterwand van een volgende broedcel kan dienen. Uiteindelijk maakt de muurwesp de invliegopening van de gang dicht met leem.

Als larvenvoedsel komen verschillende soorten kleine rupsen in aanmerking zoals die van tastermotten (*Gelechiidae*) en bladrollers (*Tortricidae*). Ondanks hun verlamming maken de rupsjes hun darmen nog grotendeels leeg voordat ze worden verorberd. De wespelarve eet alles van de rupsen netjes op, behalve de koppen. De harde chitineuze buitenkant ervan laat ze, als afgekloven botjes, liggen.

De rupsen van bladrollers verblijven vaak in de bladkoker die ze zelf maken. Zo zijn ze min of meer beschermd en omgeven door vers voedsel. Muurwespen moeten niet zelden veel moeite doen om de rupsen uit hun schuilplaats te trekken en dan te verlammen. De rupsen van de bijgaande foto's zijn van de zwarte haakpalpmot (*Gelechia senticetella*) die leven op jeneverbes en coniferen. Ook zij weten zich daarin zeer goed te verbergen.

Goudwespen

Goudwespen zijn veruit de mooiste parasieten van solitaire plooiwespelwespen. De meeste van die prachtig gekleurde indringers hebben één of enkele gastheren waar ze op parasiteren. Het ei dat ze in een broedcel weten te deponeren komt snel uit, waarna de larve leeft van het aanwezige voedsel inclusief het ei of de larve van de wesp die de broedcel bevoorradde. Soms zijn ze zo opdringerig om binnen te komen dat ze de eigenaresse opzij duwen, maar meestal wachten ze hun kans af in de nabijheid van de ijverige plooiwespelwesp. Soms maken ze de al gesloten nestgang brutaalweg open.

Meer lezen?

www.bestuivers.nl/gasten-van-bijenhotels (speciaal hoofdstuk 2 en 17)

www.bestuivers.nl/de-wespen-en-mieren-van-Nederland (speciaal vanaf pagina 311)

www.hymenovaria.nl

www.jaarvandewesp.nl

www.eis-nederland.nl

Dankwoord

Graag dank ik Regina Oors en Annemiek van Dijk voor hun tekstadviezen en Bram Omon voor het met zekerheid op naam brengen van de rupsen van de zwarte haakpalpmot. ●

De goudwesp *Chrysis ignita* is een parasitaire wesp die het gemunt heeft op muurwespen als *Ancistrocerus nigricornis*.

